

Příprava informačního materiálu MŠMT ke vzdělávání mimořádně nadaných žáků
(Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb.)

Jitka Fořtíková

Vážení kolegové,

vzhledem k faktu, že bychom vás chtěli na našich stránkách informovat o všech podstatných materiálech, legislativních dokumentech a odborných textech, které se aktuálně vynořují v naší republice k problematice vzdělávání mimořádně nadaných žáků, rozhodli jsme se zde uveřejnit i aktuální skutečnost, že v prosincovém věstníku MŠMT vyšel nový informativní dokument s názvem: **Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb.** Jeho kompletní verzi je možné stahnout ze stránek ministerstva školství: <http://www.msmt.cz/dokumenty/2006-12-1>

Jelikož jsme se s kolegyní Terkou Krčmářovou podílely na zpracování podkladů pro tento materiál, rozhodly jsme se, že na webu Centra nadání uveřejníme první pracovní verzi tohoto dokumentu, neboť se domníváme, že jde o podstatný informační materiál pro školy, ve kterých jsou integrováni nadaní žáci.

Zde je původní text dokumentu:

Metodický pokyn ke vzdělávání žáků mimořádně nadaných

Čl. 1

Úvodní ustanovení

(1) Žákem mimořádně nadaným (dále jen žák) je pro potřeby tohoto pokynu takový žák, u kterého bylo jeho mimořádné nadání potvrzeno na základě pedagogicko-psychologického vyšetření (dále jen „odborné vyšetření“). Odborné vyšetření je podkladem pro zařazení žáka do vzdělávacích opatření, která specifikují školské legislativní dokumenty. Daná opatření se opírají především především o školský zákon 561/2005sb a vyhlášku o speciálním vzdělávání a vzdělávání žáků nadaných č. 73/2005 sb. V kontextu této vyhlášky se mají pro mimořádně nadané žáky vytvářet podpůrná opatření založená na využívání speciálních metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání, didaktických materiálů, poskytování pedagogicko-psychologických služeb nebo jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující vzdělávací potřeby těchto žáků.

(2) Cílem tohoto metodického materiálu je přiblížit tato podpůrná opatření, specifikovat jejich charakter a možnosti využívání v rámci integračního přístupu vzdělávání těchto žáků v běžných školách.

Čl. 2

Úpravy vzdělávání pro žáky na základních a středních školách

(1) Vyhláška upravuje několik základních možností práce s mimořádně nadanými žáky ve školách, které nabízejí integrační postupy. Jde především o tři základní možnosti práce s mimořádně nadaným žákem, které vycházejí z individuálních potřeb nadaného žáka opírající se o vyjádření pracovníka pedagogicko-psychologické poradny, školy a rodiny dítěte.

Jde o:

1. vytvoření individuálního vzdělávacího plánu

2. obohacování učiva
3. akceleraci vzdělávání žáka

(2) **Individuální vzdělávací plán** (dále jen IVP) je ve své podstatě realizací procesu vzdělávání identifikovaného mimořádně nadaného žáka aplikovaný na aktuální podmínky a přístupy vzdělávání v kontextu konkrétní školy, kde se žák vzdělává. Nejde tedy o dokument obecný, nýbrž o dynamický materiál mapující záměry a přístupy vzdělávání, upozorňující na specifika daného žáka jak v oblasti kognitivní, tak v oblasti afektivní a motorické. Individuální vzdělávací plán podléhá vývojovému procesu odpovídajícímu vývoji a pokroku vzdělávaného žáka. V rámci individuálního vzdělávacího plánu se mohou využívat buď principy akcelerační (urychlující výukový proces), principy obohacující (rozšiřující výukový proces do hloubky i šířky učiva a předkládaných informací) nebo přístupy oba, které se vzájemně doplňují. Nezbytnou součástí tvorby individuálního vzdělávacího plánu je vstupní psychologická diagnostika odhalující studijní předpoklady a osobnostní specifika žáka a pedagogická diagnostika stavu a úrovně dosažených kompetencí, kterými daný žák při nástupu do vzdělávání s individuálním plánem disponuje. Výsledky diagnostiky se tak stávají východiskem pro volbu cílů, které jsou realizovány diferenciací obsahu, metod a forem práce a materiálových zdrojů. Součástí individuálního vzdělávacího plánu je i harmonogram vstupní, průběžné a výstupní evaluace jeho plnění. Realizátory procesu evaluace IVP nadaného žáka jsou v první řadě ředitel školy spolu s učitelem-metodikem ve spolupráci s pedagogy, kteří plán vytvářejí (tj. na 1. stupni ZŠ třídní učitel a na 2. stupni učitelé daných oborů - předmětů, ve kterých je žák vzděláván formou IVP), ale také všichni další pedagogičtí pracovníci, kteří se na vytváření a realizaci IVP podílejí, popř. další osoby vstupující do procesu. S individuálním vzdělávacím plánem má být podrobně seznámen i mimořádně nadaný žák, kterého se týká tak, aby byl sám schopen nést zodpovědnost za jeho plnění.

(3) **Obohacování učiva** je způsobem práce s nadaným žákem nebo skupinou žáků, kdy cílem je rozšíření znalostí (jak do hloubky informací – tj. prohlubování témat do větších podrobností a složitostí, tak do jejich šířky – předkládání nových témat ke studiu v rámci daného předmětu) a pochopení zájmů, vědomostí a dovedností žáka za hranici základního učiva. Obohacování učiva spočívá na principech individualizace a vnitřní diferenciaci výuky. Jde v základní formě o modifikaci obvyklé výuky, kdy je využíváno diferenciaci učiva v běžné třídě např. seskupováním žáků podle schopností a zájmů. Obohacování by se vždy mělo odehrávat s ohledem na aktuální kognitivní a afektivní úroveň žáka. Cílem obohacování by měly být především: podpora kreativního myšlení, schopnost samostatného řešení problémů, kladení otázek a samostatného objevování. Dalším významným cílem obohacování musí být naučit žáka základním metakognitivním dovednostem, tedy učebním strategiím pro další tvorbu znalostí. Při vytváření úkolů pro obohacování by měl učitel dbát na volbu dostatečně komplexních a abstraktních témat, která respektují divergentní povahu myšlení mimořádně nadaných žáků (úkoly by měly mít více možností řešení).

(4) Při obohacování jsou klíčovou součástí práce učitele volba vhodných aktivizujících výukových metod (tj. např. metoda řešení problémů, metody heuristické a diskuzní), dále zapojení principů kooperativní výuky a především využívání komplexních výukových metod (pro nadané žáky velmi vhodných metod projektového vyučování, kritického myšlení, výuky podporované počítačem aj.) a adekvátních doplňkových výukových materiálů (tj. především alternativní učební texty, naučné časopisy, encyklopedie, primární prameny nebo tvorba materiálů vlastních). Extra materiály mohou být společné pro více škol nebo umístěny v knihovně školy, aby s nimi žák mohl kdykoliv pracovat. Musí mít souvislost s obsahem hodin

a lze je využít v době, kdy žáci předčasně dokončí úkol nebo k hlubší motivaci žáků. Tyto materiály by měly být k dispozici všem žákům i zaměstnancům školy.

(5) Při obohacování nemusí učitel využívat pouze vlastních možností v rámci dané vyučovací hodiny, výuka mimořádně nadaného žáka může probíhat i mimo kmenovou třídu, kde žák studuje. Mezi takové formy obohacování řadíme využívání interdisciplinárních vazeb, zařazení studenta v daném předmětu do výukového centra, studium v knihovně, využívání informačních technologií (studium s vynětím z vyučovací hodiny a samostudium on-line), spolupráce s pověřeným učitelem nebo starším studentem, který vede studentovo učení nebo zapojení externího odborníka do výukového procesu. V rámci obohacování lze také využít exkurzí, přípravy žáka na regionální a státní kola soutěží nebo zapojení do výuky lokální asociace či občanského sdružení, které se mohou spolupodílet na vzdělávací nabídce školy. Pokud se žák vzdělává formou obohacování, které zahrnuje výuku mimo kmenovou třídu, jsou tyto úpravy předmětem individuálního vzdělávacího plánu mimořádně nadaného žáka stejně jako při akceleraci.

(6) **Akcelerací vzdělávání** se rozumí především dvě varianty urychlení procesu vzdělávání mimořádně nadaného žáka.

1. předčasný vstup do vzdělávacího procesu daného stupně vzdělávání
2. urychlení procesu vzdělávání nadaného žáka

(7) U předčasného vstupu žáka do vyššího stupně vzdělávání je kritickým bodem především předčasný vstup do školní docházky. Na tomto místě je nutné říci, že při předčasném zaškolení dítěte hrají roli stejné faktory jako u zaškolení pětiletého dítěte, především jeho sociální zralost; tedy schopnost obstát v nově nabyté sociální roli. Vstup do školní docházky dítěte mladšího než pětiletého lze uskutečnit pouze ve výjimečných případech, kdy předškolní vzdělávání a rodinná péče nedokáže kompenzovat akutní vzdělávací potřeby a výrazný učební náskok nadaného dítěte.

(8) Před zahájením akceleračního vzdělávání nadaného žáka (a to ať jde o předčasný vstup do školní docházky nebo přeskočení ročníku) je nutnou součástí vstupní diagnostiky vyjádření školského poradenského zařízení, souhlas vedení školy, rodičů žáka a vůle samotného žáka být akcelеровán. Na prvním stupni ZŠ se doporučuje přeskočení prvního nebo druhého ročníku. Není přípustné urychlení základního vzdělávání, které by zahrnovalo více než dva ročníky studia v primárním vzdělávání.

(9) Princip akcelerace je často doprovázen metodami obohacování, oba přístupy se při vzdělávání mimořádně nadaného žáka doplňují. Stěžejní variantou akcelerace je seskupování žáků dle dosažených kompetencí, nikoliv dle věku. Tento přístup nabízí např. studium ve speciální studijní skupině v rámci jednoho výukového předmětu, vytváření věkově heterogenních skupin, vytváření studijních skupin mimo základní rozvrh hodin apod.

(10) Vyhláška o speciálním vzdělávání č. 73/2005sb - §12 (2) vymezuje, že pro mimořádně nadané žáky může ředitel školy vytvářet skupiny, ve kterých se vzdělávají žáci stejných nebo různých ročníků v některých předmětech. Škola, která chce ve svém školním vzdělávacím programu zohlednit péči o mimořádně nadané žáky, může přistoupit i k variantě tzv. třídy s urychleným vzděláváním, kdy žáci vybraní pro studium v této skupině mohou zvládnout učivo ZŠ o rok nebo dva rychleji, než je devítiletá školní docházka.

(11) Při urychlování studia nadaného žáka škola musí vždy dbát na návaznost vzdělávacích možností pro žáka, který je akcelerován. Pokud nebude tato návaznost zajištěna, stává se akcelerační přístup bezúčelný. Výhodou akceleračního přístupu je umožnění nadanému žákovi kontakt s intelektuálními i věkovými vrstevníky zároveň, obzvláště v případě, je-li žák akcelerován jen v některém výukovém předmětu.

(12) Při plánování akceleračního opatření je nutné brát v úvahu jednak možné nevyrovnanosti vývoje jednotlivých složek osobnosti nadaného žáka (intelektově-sociální, intelektově-emocionální, intelektově-psychomotorická, intelektově-verbální), ale také fakt, že vývoj nadání obecně je často provázen střídáním fází akceleračních skoků a obdobími relativní stagnace. Z tohoto důvodu je vždy vhodné, aby škola umožnila prostupnost vzdělávání pro mimořádně nadané žáky, tedy především možnost návratu do původní třídy, pokud by se akcelerační přístup neosvědčil nebo opětovné zařazení do akcelerační skupiny, pokud tomu budou odpovídat vzdělávací potřeby žáka.

(13) Když do třídy (např. do vyššího ročníku) přibude akcelerovaný žák, přijímající učitel by měl být s umístěním akcelerovaného žáka ve své třídě srozuměn. Měl by tuto skutečnost zohlednit ve své práci s kolektivem třídy, aby tak pomohl snížit rizika zejména ve fázi adaptace akcelerovaného žáka.

(14) V rámci akcelerace i obohacování učiva může učitel zvolit i metodu tzv. vrstevnického učení, kdy nadaný žák funguje ve třídě jako tutor. Při tomto přístupu však hrozí nebezpečí, že přestane rozvíjet své schopnosti, proto tato forma v žádném případě nesmí být nadužívána nebo dokonce využívána jako opatření jediné. Měla by být dobrovolná a doporučuje se využívat v rozsahu 2 vyučovacích hodin týdně.

(15) Nadání se u konkrétního nadaného žáka může vyskytovat zároveň s handicapem, který může být překážkou jeho plného projevu, ať už se jedná o poruchy učení, smyslové vady, ADHD, atd. nebo může v tomto smyslu být pro žáka omezením příslušnost k národnostní či etnické menšině. Tyto okolnosti je nutné zohlednit ve fázi identifikace nadaných žáků i při volbě vhodných opatření.

Čl. III **Vedení dokumentace**

(1) O obsahu a průběhu péče poskytované žákovi ve škole provádí záznam příslušný odpovědný pedagogický pracovník školy (učitel-metodik ŠVP, školní psycholog, školní speciální pedagog) do osobní dokumentace žáka.

(2) O obsahu a průběhu pedagogicko-psychologické poradenské péče poskytované poradenským zařízením provádí záznam toto poradenské zařízení.

(3) Vedení dokumentace žáka se řídí zákonem č. 101/2000Sb., o ochraně osobních údajů.

Čl. IV **Zjišťování mimořádného nadání**

(1) Zjišťování a diagnostiku mimořádného nadání provádí pedagogicko-psychologická poradna, případně ve spolupráci s rodinou dítěte či školou, které nadání žáka v první fázi detekovaly a upozornily na jeho hlubší posouzení poradenským zařízením.

(2) Diagnostika je provedena na základě komplexního posouzení případu, pedagogicko-psychologického vyšetření, pedagogické diagnostiky a z rozboru příznaků, příčin a dalších souvislostí se zaměřením na rozbor výsledků žáka v jednotlivých testech a subtestech.

(3) Pedagogická diagnostika zahrnuje rozbor výsledků školní práce žáka ve vztahu k používaným metodám výuky, porovnání výkonu žáka v jednotlivých vyučovacích předmětech a činnostech s uvedením pozitivních výsledků žáka, sledování průběhu koncentrace pozornosti a dalších projevů chování.

(4) Pedagogicko-psychologické vyšetření žáka zahrnuje zejména:

- a) standardizovaný individuální verbální a neverbální test inteligence užívaný pro danou věkovou kategorii se zaměřením na rozbor akcelerovaných výkonů žáka
- b) test tvořivosti
- c) analýzu výsledků pedagogické diagnostiky školy
- d) analýzu anamnestických dat zjištěných z rodinné anamnézy a předškolního vývoje dítěte
- e) analýzu zájmové činnosti žáka

Čl. V

Úkoly poradenského zařízení

...

Čl. VI.

Závěrečná ustanovení

...